

Idejna zasnova tržnice v Rogaški Slatini: Nova pokrajina možnega

Maja Dobnik, Matej Blenkuš

Prevratnost vsakdana

Seminar Blenkuš

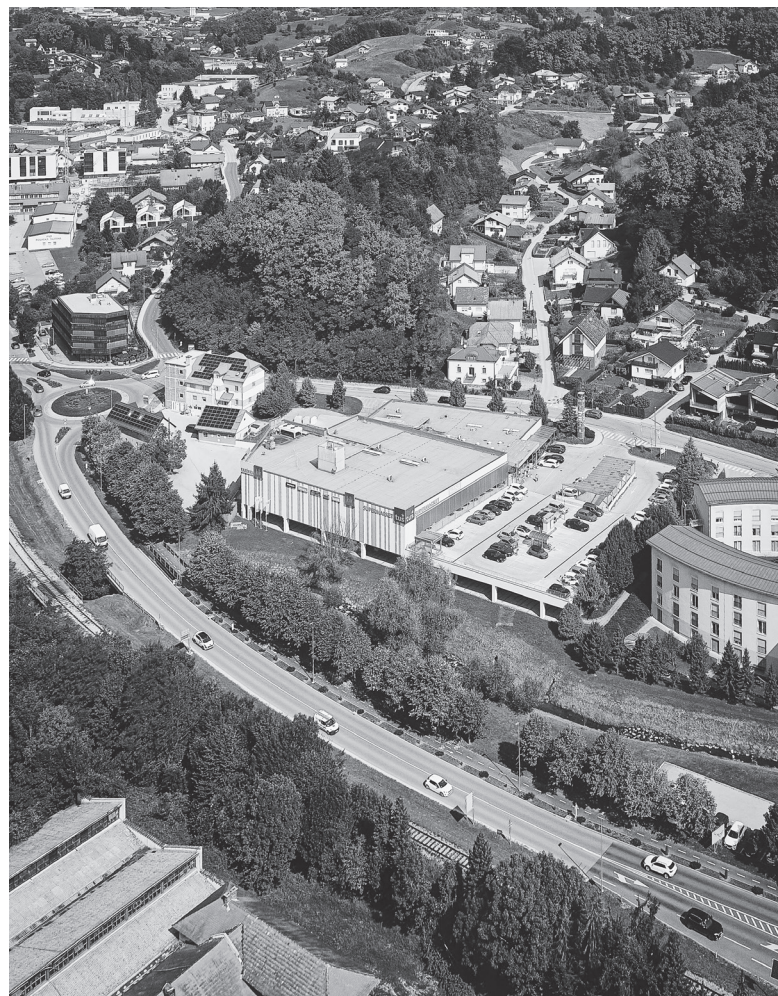
2021/2022

Mentorji: prof. dr. Matej Blenkuš, asist. Primož Žitnik,
Ajdin Bajrovič, Dominik Košak

V zadnjih letih smo priča žgočemu problemu kapitalizacije družbe in v redu tržne logike kapitalizma sta človeku dodeljeni vlogi proizvajalca ali potrošnika. Ta red se prostorsko ne odraža le v prednostnem namenjanju investicij za tržne dejavnosti, še več – v stroki se vse bolj uveljavlja termin *junkspace*; to je prostor, ki ga »polovica človeštva onesnažuje z namenom proizvodnje, druga polovica pa z namenom potrošnje« (Koolhaas 2010). Poseben problem so nakupovalna središča, pri katerih gre prednostno za tržno in profitno usmerjene dejavnosti, namenjene enosmerni porabi časa in denarja. Simptomatično dejstvo, ki tudi v arhitekturni zasnovi favorizira enosmernost odnosa med prostorom in človekom, so na primer tekoče stopnice – na videz nedolžen »napredek« v razvoju tipologije nakupovalnega centra. A obenem predvsem učinkovito orodje gibanja, z immanentno sposobnostjo konzumiranja neprekinjenih tokov ljudi ter ustvarjanja gladkih prehodov med različnimi nivoji. Kljub njihovi radikalnosti so danes postale tako običajen del nakupovalne izkušnje, da jih komajda opazimo, čeprav njihova pretočnost bistveno povečuje porabo.

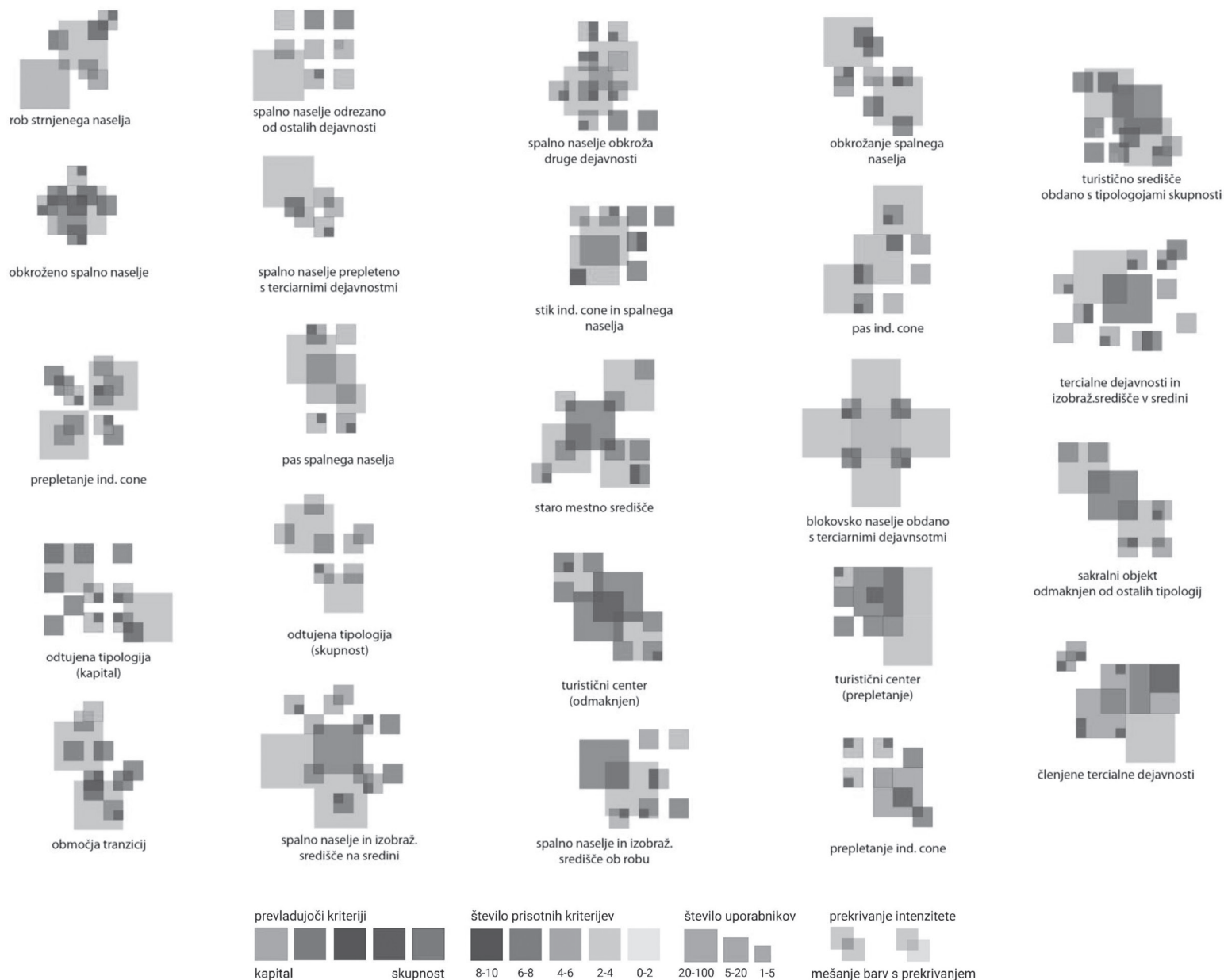
Načrtovanje trgovskih stavb je zato tudi danes, tako kot je bilo v preteklosti, močno podrejeno osnovnim interesom trgovanja. Vprašanje, »čemu in komu« je trgovanje v resnici namenjeno, je povezano s temeljnim načelom umeščanja trgovskih stavb v prostor, njihovo velikostjo in oblikovanjem. Navedeno izpostavlja eno od osnov arhitekturnega snovanja, in sicer njegovo namenskost in uporabnost, ki mu gradnja sledi že od arhaičnih časov. Če se vprašamo, zakaj trgovske stavbe v obdobju zadnjih treh do štirih desetletij tako agresivno spreminjajo krajinsko in naselbinsko podobo, vzroka za to ne smemo iskati v primatu koristnosti oziroma funkcionalnosti trgovskih stavb. Prav tako njihova temeljna problematičnost ne izhaja iz odsotnosti lepote ali skladnosti z okoljem in kulturo. Prostorska odtujenost, pojem, s katerim najbolj primerno opišemo odnos med prostorskim kontekstom in tipično trgovsko stavbo 21. stoletja, ne izhaja iz preprostega dejstva, da bi bilo v njihovo načrtovanje vključene preveč ali premalo arhitekture. Vzrok za odtujenost moramo iskati precej globlje – v vprašanju, »čemu in komu« je trgovanje namenjeno, in ne v kakovosti arhitekture same po sebi. V članku skušamo te odnose opisati in razumeti ter jih na primeru arhitekturnega projekta tudi relativizirati, tako da lahko v procesu načrtovanja trgovskih stavb ustaljene vzorce presežemo in načrtujemo tako imenovane »nove pokrajine možnega«.

Pedagoško raziskovanje je pojem, ki združuje procese učenja ustaljenih znanj in veščin s procesi raziskovanja za pridobitev novih spoznanj in izkušenj. Njegova ključna prednost pred običajnim znanstvenoraziskovalnim delom je, da je poleg tega, da je vsebina končnega spoznanja na začetku raziskovalne poti (povsem) neznan, odprt in vnaprej nedoločen tudi metodološki del. To pomeni, da študenti raziskovalci ne sledijo kateri izmed ustaljenih, a obenem tudi striktnih raziskovalnih metod, ampak način raziskovanja in interpretacije oblikujejo sproti, glede na naravo razvijajočih se spoznanj. To je mogoče zgolj zato, ker cilj tovrstnega dela ni v rezultatih raziskave, katere metoda mora biti za zagotovitev verodostojnosti rezultatov brezhibna, temveč je cilj pedagoški, to je učenje. Obenem pa, kontradiktorno, prav zato, ker je struktura dela odprta in prožna, dovoljuje »razkritje« spoznanj in ugotovitev, do katerih bi bilo po klasični metodi raziskovanja nemogoče priti.

1

Sl. 1: Urbanistična zasnova je podrejena motornemu prometu in škatlasti zasnovi skladišča s prostim dostopom (sodobne trgovine). Specifike krajinskega prostora in naselbinskega konteksta so popolnoma spregledane – primer supermarket Tuš (Rogaška Slatina). Foto: Maja Dobnik.

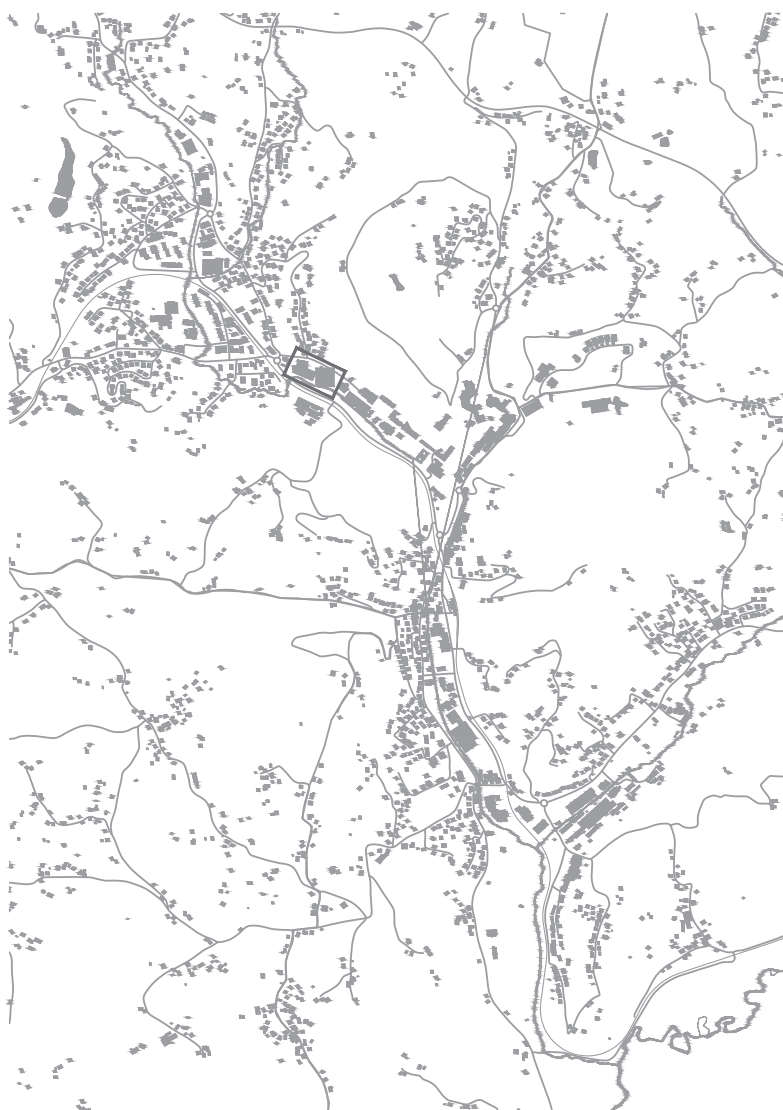

V mentorski skupini Seminarja Blenkuš na Fakulteti za arhitekturo Univerze v Ljubljani, pod mentorstvom prof. dr. Mateja Blenkuš in asist. Primoža Žitnika ter ob sodelovanju dveh ekspertov iz prakse, Ajdina Bajrovića in Domnika Košaka, smo se v študijskem letu 2021/2022 posvetili raziskavam kompleksnih materializacij družbenih odnosov v prostoru velikega in srednjega merila. S sistematičnim raziskovanjem urbanističnih naselbinskih vzorcev, z analizo oblikovanja in uporabe stavb v konkretnem prostoru, smo preučevali različne prostorske znake, fenomene in načine uporabe. Analizirali smo jih s pomočjo orodja, nasprotujočih si pojmovnih dvojic, to je *ekskluzivno – vsakdanje*, *skupnost – kapital*, *plehko – uglajeno*, *turizem – rurizem*, *gostota – razpršenost* in *zgodovina – sodobnost*. Kot primerni območji raziskovanja smo izbrali Rogatec in Rogaško Slatino, saj smo ju prepoznali kot naselji z obvladljivim merilom, sorodnim geografsko-kulturnim zaledjem, številnimi nasprotujočimi si okoliščinami razvoja ter dovoljšno sedimentirano kompleksnostjo, da smo lahko pričakovali razkritje ustrezno bogatih spoznanj. Uvodoma načrtno špekulativno nastavljen polarne dvojice so se že v nekaj korakih raziskave začele prepletati v kompleksne pojmovne skovanke, katerih izhodiščna dvojnost je v večini primerov izgubila pomen, razkrila pa so se bistveno bolj prepletena in globoka razmerja v razumevanju razvoja prostora (Brezovnik in drugi 2022).

Načela kronične prostorske odtujenosti trgovskih stavb je pronicljivo prepoznala skupina študentov, ki je preučevala razmerja skupnosti in kapitala, projektna rešitev Maje Dobnik pa v uvodu izpostavljen sintagmo – »komu in čemu« so trgo-

vske stavbe dejansko namenjene – še natančneje opredeli, razgradi in oblikuje njeno družbeno vzdržno alternativo. Zasnova idejne rešitve zajema območje manjšega nakupovalnega centra, supermarketa Tuš v Rogaški Slatini, v katerem imajo svoje prostore različne trgovine in gostinski lokali. Tik ob trgovini Kik, kjer so pred vhodom postavljena stojala s prodajnimi artikli, ob njih pa kričeči znaki z napismi, kot je »ponujamo nekaj za vsakogar«, ima prostore knjižnica. Te ne najdemo na reklamnem vhodnem stebru s seznamom dejavnosti v zgradbi. Območje supermarketa zaseda dobrih 5000 m² površine, od tega skoraj polovico, če ne štejemo garaž, prekrivajo parkirne površine. Te z idejo potrošnje sodelujejo in potrošnikom omogočajo čim hitrejšo in čim lažjo izkušnjo nakupovanja. Zasnova supermarketa in parkirišč je v celoti prilagojena skrbi za to, da bi režim tržne ekonomije kapitalizma kar se da nemoteče deloval.

Območje supermarketa je ena izmed lokacij, ki jih je seminarska skupina v prostorskih analizah Rogaške Slatine prepoznala kot problematično. Leži ob glavni prometni osi mesta, severozahodno od Steklarne Rogaška in Zdraviliškega trga, med poslovnim centrom Vrelec in domom starejših občanov. Študentje so se najprej osredotočili na raziskovanje prostorskih polaritet, pri čemer je bila dvojica skupnost – kapital osnova za premislek o konceptu nakupovanja v današnjem času. Ne moremo trditi, da gre pri *skupnosti* in *kapitalu* za dva nasprotujoča si pojma, prej gre za dva vidika, s katerima lahko analiziramo prostor. *Skupnost* so pri analizi predstavljala območja, ki so jih prepoznali kot tista, kjer se ljudje pogosteje zadržujejo z namenom socializacije. Primer tega bi lahko bil gostinski lokal, kjer se

3

4

Sl. 2: Prepoznane mestne strukture skupnosti in kapitala v Rogaški Slatini in Rogatcu.

Shema: Bor Bučan, Tristan Černe, Luka Čuš, Maja Dobnik, Ana Guček.

Sl. 3: Lokacija intervencije. Načrt: Tilen Breznik.

Sl. 4: Karta mestnih območij z značilnostmi struktur skupnosti in kapitala v Rogaški Slatini.

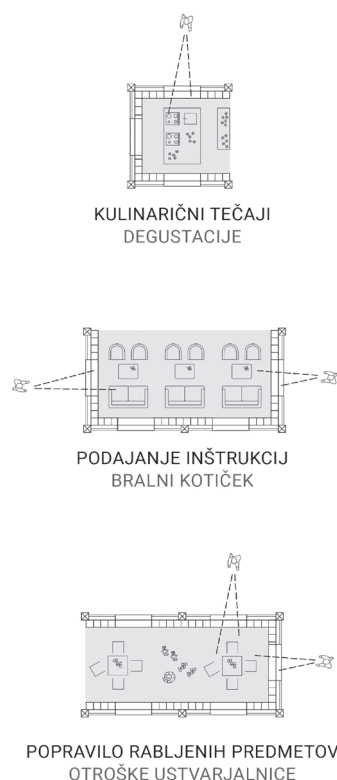
Shema: Bor Bučan, Tristan Černe, Luka Čuš, Maja Dobnik, Ana Guček.

ljudje družijo, ali pa dom starejših občanov, kjer naj bi šlo predvsem za skrb ljudi za ljudi. Podobno analizo so študentje po lastnih kriterijih naredili za primer *kapitala*, ki se na obravnavanem območju najočitneje odraža na primeru poslovnih centrov, industrijskih con ali trgovin. Vendar pa je oba pola dvojice v prostoru zelo težko ločevati. Tudi na videz preprosti pojavi se izkažejo za globok preplet obeh pojmov; ljudje se sicer lahko družijo v kavarni, vendar morajo naročeno pijačo plačati. Podobno velja za dom starejših občanov, ki naj bi temeljil na solidarnosti; v resnici gre za dobrino, ki si jo lahko brez pomoči svojcev privoščijo le tisti z dovolj visoko pokojnino. Tudi zasebne domove ljudi so študentje najprej označili kot tiste, ki jih kapital najmanj doseže, kar pa seveda ne drži, saj je virtualni svet nakupovanja danes skoraj nemogoče ločiti od prebivanja. Preplet skupnosti in kapitala, kot so ga definirali v seminarski skupini, je torej v trenutni situaciji skoraj neizogiben. Na izbranem območju supermarketa, parkirišč in doma starejših občanov gre za intenziven preplet obeh polaritet in hkrati za območje, ki sproža ponoven razmislek o ustaljenih praksah načrtovanja za nakupovanje.

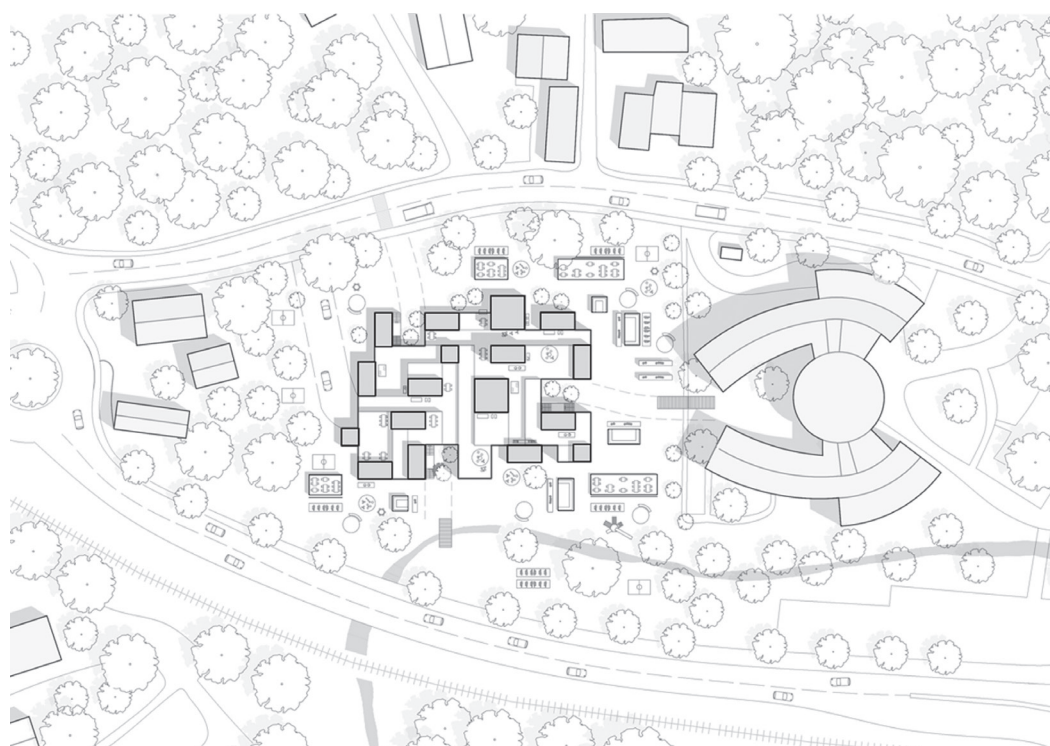
Iz obstoječe zasnove stavbe supermarketa lahko razberemo logiko trenutnih prostorskih razmerij. Odraža se predvsem s specifičnimi prostorskimi atributi, ki so bili zasnovani z namenom spodbujanja potrošnje. Velika izložba spodbuja identifikacijo z zelenim življenjskim slogom ali blagovnimi znamkami, brez spodbude k premisleku, kaj človek zares potrebuje. Trgovine so neke vrste razstavne galerije enakih artiklov, ki s količino spodbujajo vznemirjenje in z neskončno izbiro izdelkov združujejo nezadovoljne potrošnike v nenehnem pričakovanju naslednjega nakupa. Današnje nakupovanje torej lahko razumemo kot individualiziran sprehod po pokrajini namišljenih, vsiljenih potreb. Če se vrnemo k Koolhaasu, gre za prostor, ki »hierarhijo nadomešča z akumulacijo, kompozicijo z dodajanjem. Več in več, več je več.« (Koolhaas 2010).

S predlagano projektno rešitvijo je bila zasnovana celovita preureditev območja, saj se z njo spremeni immanentna logika nakupovalnega središča. Od obstoječe zasnove se razlikuje v dveh vidikih. Prvič, namesto na enosmerno upravljanje časa in denarja se osredotoča na menjavo dobrin, veščin in znanj. Drugič, drugače od trenutne obravnave *ljudi kot potrošnikov* nova zasnova *ljudi obravnava kot avtonomne osebe* z lastnimi interesi, potrebami in pričakovanji. V središče »tržne« pokrajine umeščena nova betonska jedra programsko nadomeščajo tiste dele trgovin, ki v trenutni zasnovi privabljajo obiskovalce. V nasprotju z obstoječimi velikimi izložbami s prodajnimi izdelki nova jedra nimajo frontalnih izložb – s preboji iz vsaj treh smeri ljudem omogočajo sprehajalno pot *skozi izmenjevalno prizorišče* oziroma *skozi akt dogajanja v prostoru*. Sprehod ni več namenjen potrošnji, temveč (iz)menjavi dobrin in veščin, kot so izmenjava sobnih rastlin, kulnarični tečaj ali inštrukcije tujih jezikov.

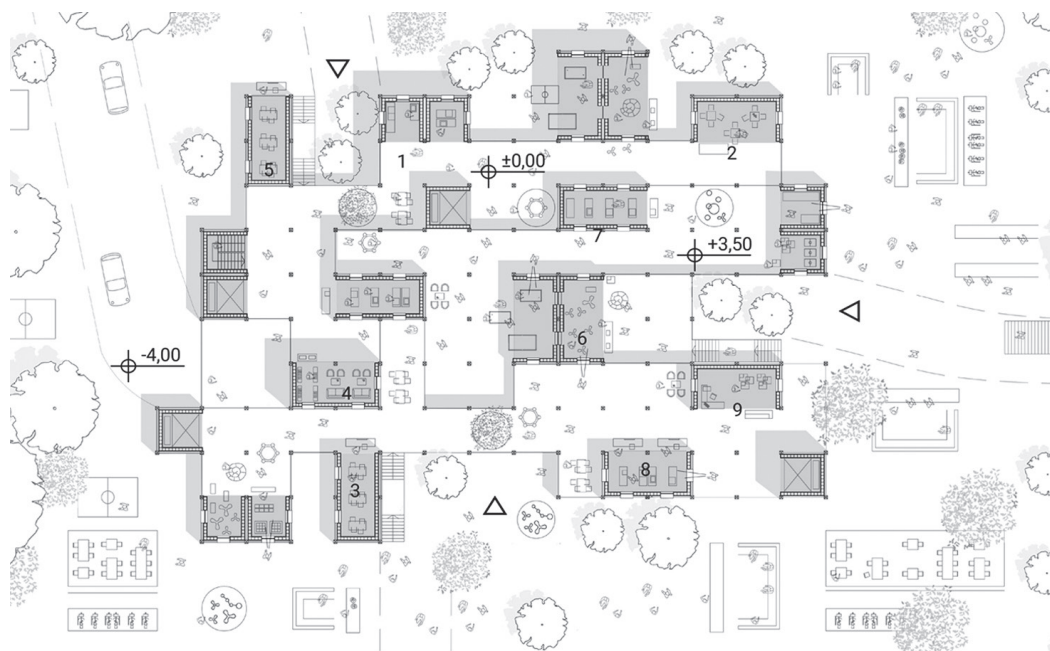
Idejna zasnova temelji na rastru obstoječe garaže. Ohranijo se tisti betonski deli, katerih postavitev in odstranitev zahteva velik vložek energije in jih je težje reciklirati. V svoji preprosti obliki vertikalnih betonskih jeder in horizontalnih lesenih ploščadi vodi strukturna logika zasnove v določeno vrsto prostora – jedra prostor omejujejo navpično, ploščadi pa vodoravno dimenzijo puščajo odprto in prehodno za prosti pretok obiskovalcev. Predvidena nova odprta tržnica ni zgolj zgradba, ki odgovarja na problem nakupovanja danes, ampak skuša obuditi družabno življenje, ki spominja na trgovanje v času starogrške agore. S konstrukcijsko zasnovo in z umestitvijo med prostor skupnosti in kapitala želi obuditi javno in vidno razsežnost družabnega, trgovskega in umetniškega življenja. Če uporabimo Tamburellijev opis javnega prostora, gre pri idejni zasnovi nove tržnice za del mesta, ki je »preciznejši in jasnejši od drugih delov, kraj, kjer se mesto še posebej odločno kaže kot projekt *soobstoja*« – je neizpodbiten dokaz, da so si človeška

5

6

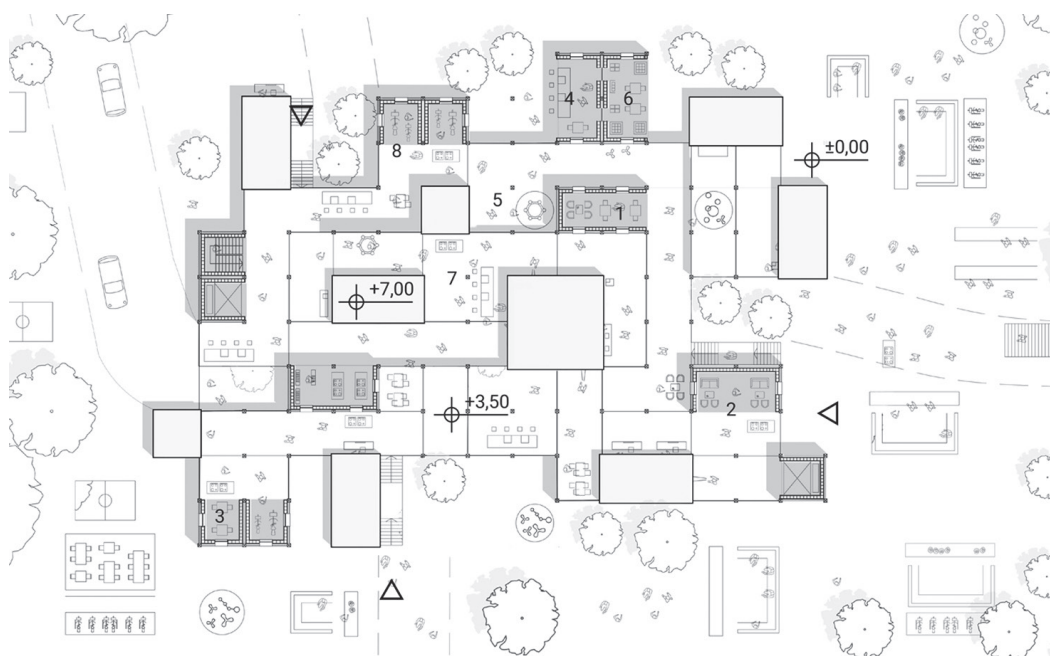
1 pekarna	4 bralni kotiček	7 degustacije
2 team buildingi	5 učilnica	8 popravila
3 jedilnica	6 igralnica	9 izmenjevalnica

7

bitja poskusila zamisliti svojo prihodnost kot *prihodnost skupnosti* (Tamburelli 2023). Je javni prostor, ki odpira *možnost vsakega in vseh*, da v dejavnostih sodelujejo. Spodbuja ločitev procesa druženja od potrošnje. Trženje oziroma izmenjava ni več utemeljena na linearni logiki nepovratnega trošenja, temveč na krožni logiki izmenjave, oživitve in ohranjanja. Z drugimi besedami – daje skupnosti možnost, da deluje ne glede na kapital. S tem v prostoru vzpostavlja *pokrajino mogočega*. Sociolog Manuel Castells je zapisal, da »ima arhitekturno ustvarjanje svoj jezik, svojo zmožnost predvidevanja, ki je ni mogoče zmanjšati le na funkcijo ali obliko. Pomen prostora je še zmeraj ustvarjen in pogojen s kulturo. Njegov pomen pa bo odvisen od interakcije z življenjem mesta, organiziranim okoli javnega prostora.« (Castells 2007). V besedilu opozarja, da se sodobna mesta vse bolj intenzivno

koncentrirajo okoli »tokov«, medtem ko »kraj« ostajajo zapostavljeni in podvrženi resignaciji. Čeprav so simptomi slednjega najbolj prepoznavni v t. i. urbanih metropolah, pa se sev prostorske epidemije 21. stoletja prepoznava tudi v manjših krajih, soočenih z ekonomskimi procesi regionalnih in globalnih blagovnih znamk. Sposobnost načrtovanja pomensko bogatih krajev posledično, kot navaja Castells, še nikoli ni bila tako pomembna, ne glede na velikost naselij in intenziteto globalnih ekonomskih tokov.

V uvodu smo zato zapisali, da je eden temeljnih postulatov arhitekture v tem, da sledi namenu svoje uporabe – z drugimi besedami, da je funkcionalna. Predstavljeni projekt si dovoli to sorazmerno mehanicistično logiko vzrok → posledica obrniti na glavo, tako da vztraja pri načelu, da lahko tudi preoblikovanje »posledice«, torej

1 kavana	4 knjižnica	7 degustacije
2 team buildingi	5 igralnica	8 popravila
3 pisarne	6 družabne igre	9 drevesnica

- Sl. 5: Programske sheme tržnice. Sheme: Maja Dobnik.
 Sl. 6: Situacija zasnove tržnice na mestu obstoječega supermarketa. Načrt: Maja Dobnik.
 Sl. 7: Tloris pritličja. Načrt: Maja Dobnik.
 Sl. 8: Tloris nadstropja. Načrt: Maja Dobnik.
 Sl. 9: Perspektivni pogled. Načrt: Maja Dobnik.
 Sl. 10: Glavni vhod v Knjižnico Rogaška Slatina. Foto: Maja Dobnik.
 Sl. 11: Značilna arhitekturna podoba sodobne trgovske stavbe – primer supermarket Tuš (Rogaška Slatina). Foto: Maja Dobnik.

same oblike prostora in stavbe, preoblikuje »vzrok«, to je osnovni postulat, na kakšen način smo uporabniki trgovskih stavb obravnavani, vključeni, razumljeni in spoštovani kot integralne osebnosti, in ne zgolj kot abstraktni potrošniki v ekonomskem stroju. V procesu pedagoškega raziskovanja smo nekatere ustaljene pojme obrnili na glavo, jih prevrednotili skozi prizmo drugačnega zornega kota in s projektnimi rešitvami pogumno vzpostavili t. i. »prevratnost vsakdana«. To v resnici pomeni, da vloga arhitekture nikakor ne sme biti več zgolj v tem, da je čimbolj uporabna, lepa in čvrsta za tistega, ki diktira njen imperativ, torej posledično ustrojena, temveč mora s primeri oblikovne in prostorske prakse poseči v družbeno preobrazbo.

Literatura

- Castells, Manuel. 2007. »Space of Flows, Space of Places.« V *Rethinking Technology*, avtor William W. Branham in Johnathan A. Hale, 452. London: Routledge.
 Koolhaas, Rem. 2010. »Junkspace.« V *Constructing a New Agenda: Architectural Theory*, avtor Krista Sykes. New York: Princeton Architectural Press.
 Tamburelli, Pier Paolo. 2023. »Javni prostor.« V: *Nerazumni presežek – arhitektura za vse*, avtorja Petra Čeferin in Uroš Mikanovič, 77–81. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.
 Brezovnik, Medard, Ema Ceglar, Lovro Urbančič, Mia Konjikušič, Tilen Breznik, Ajda Murnik, Damir Hutinovič, in drugi. 2022. *Prevratnost vsakdana*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Rogatec, Rogaška Slatina.